

Nr 12.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar; given Stockholms slott den 18 december 1931.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar.

GUSTAF.

B. v. Stockenström.

Förslag

till

förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Den rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänning, som enligt förordningen den 26 januari 1894 angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket tillkommer kronan, skall upphöra den 1 juli 1935, där ej annat följer av bestämmelserna i 2 §. Sedan kronans rätt upphört, vare allmänningsdelägarna berättigade att, utan erläggande av särskild lösen, förfoga över dylika träd å allmänningen på sätt som gäller om skogen i övrigt därå, och skola bestämmelserna i § 71 sagda förordning om rätt för kronan till ersättning för storverksträd eller ek, som olovligen avverrats å häradsallmänning, icke vidare gälla.

2 §.

Det åligger domänstyrelsen att efter utfärdandet av denna förordning ofördröjligen låta verkställa undersökning, huruvida å häradsallmänning växande storverksträd eller ek bör enligt lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande fridlysas såsom sådant. Finner domänstyrelsen med avseende å viss häradsallmänning fridlysning böra äga rum, har styrelsen att före den 1 januari 1934 i stadgad ordning därom göra ansökan. Möter hinder härför på grund av vägran från delägarnas sida att enligt 2 § sagda lag lämna skriftligt medgivande till ansökningen, åligger det domänstyrelsen att före nyssberörda dag anmäla förhållandet till Konungen, som prövar, huruvida i dylikt fall kronans rätt till träd, som domänstyrelsen ansett böra fridlysas, skall fortfara att gälla efter den 1 juli 1935. Förordnar Konungen om fortsatt giltighet av kronans rätt till träd, som nyss sagts, skall trädet genom domänstyrelsens försorg på lämpligt sätt utmärkas såsom kronan tillhörigt.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18 december 1931.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena friherre RAMEL, statsråden GÄRDE, HAMRIN, VON STOCKENSTRÖM, STADENER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, JEPPSSON, HANSÉN, RUNDQVIST.

Departementschefen statsrådet von Stockenström anför:

Enligt §§ 37 och 38 i förordningen den 26 januari 1894 (nr 17) angående hushållningen med de allmänna skogarna i riket äro å häradsallmäning storverksträd och ekar förbehållna kronan. Till storverksträd hänföras masteträd (träd av minst 20.7 meters längd samt 59 centimeters tjocklek 3.5 meter från roten i storändan och 39 centimeters tjocklek i lilländan) och mastespiror (träd av minst 17.8 meters längd samt 39 centimeters tjocklek i storändan och 27 centimeters tjocklek i lilländan). Med avseende å tillgodogörandet av nämnda träd för kronans räkning stadgas i § 42 andra stycket av förordningen, att, om storverksträd eller ekar, varöfver enskild man ej äger fri dispositionsrätt, hunnit den mognad, att de ej längre stå sig till gagn eller av annan orsak böra tillvaratagas, jägmästaren har att därom göra anmälan hos domänstyrelsen. Därjämte föreskrives i §§ 43 och 44, att, därest behov yppas för sjöförsvaret av virke, som kan erhållas av kronan förbehållna storverksträd och ekar, domänstyrelsen skall, på anmälan av marinförvaltningen om det erforderliga beloppet av sådant virke, bestämma de skogar, varifrån virket skall anskaffas, varefter marinförvaltningen äger att om virkets utstämpling, fällning och avforsling draga försorg, samt att avverkning och avforsling av ek, som blivit såld eller för sjöförsvarets räkning utsynad, skall ske vår- eller vintertid inom två år efter utstämplingen, såvida ej i något fall kortare avverkningstid blivit på grund av särskilda omständigheter bestämd. Försummar köpare vad sålunda är föreskrivet, har han förlorat sin rätt till virket.

Inledning.

Med anledning av en vid 1907 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 135, av P. O. Lundell anhöll riksdagen i skrivelse den 24 maj 1907, nr 185, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, huruvida kronans förenämnda rätt till storverksträd och ekar å häradsallmäning kunde upp-

höra, samt för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, vartill utredningen kunde giva anledning.

Över denna skrivelse avgåvos infordrade yttranden av kammarkollegium, domänstyrelsen, marinförvaltningen, varvscheferna vid flottans stationer i Karlskrona och Stockholm, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro och Västmanlands län, skogsvårdsstyrelserna i Kronobergs och Örebro län, styrelserna för häradsallmänningarna i Stockholms, Uppsala och Västmanlands län samt häradsallmänningen Kuleskog i Älvsborgs län, överjägmästarna i Bergslags, Östra, Västra, Smålands och Södra distrikten samt jägmästarna i de inom sagda distrikt belägna revir.

Den 16 juni 1911 uppdrog Kungl. Maj:t åt en särskild kommitté, den s. k. skogslagstiftningskommittén, att verkställa utredning angående, bland annat, den i berörda riksdagsskrivelse angivna frågan, och framlade kommittén med anledning härav i betänkande den 9 december 1918, förutom andra lagförslag, förslag till lag om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänning. Enligt förslaget skulle sagda rätt upphöra beträffande samtliga häradsallmänningar vid viss bestämd tidpunkt, varefter delägarna i dessa skulle äga att förfoga över ifrågavarande träd å allmänningarna på sätt som gäller om skogen i övrigt därå.

Över kommitténs berörda förslag jämte övriga i betänkandet innefattade lagförslag hava infordrade yttranden avgivits av kammarkollegium, domänstyrelsen, samtliga länsstyrelser, landsting, hushållningssällskapsförvaltningsutskott och skogsvårdsstyrelser, dock med undantag av hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Södermanlands och Jämtlands län samt Älvsborgs läns södra del, ävensom av vederbörande skogsstatstjänstemän. Härförutom hava åtskilliga korporationer, föreningar och sammanslutningar, varibland styrelserna för Sollentuna, Långhundra och Åkers häradsallmänningar, Sveriges häradsallmänningsförbund och Sveriges skogsägareförbund, yttrat sig över nämnda förslag.

Efter avgivandet av omförmälda yttranden har frågan om upphörandet av kronans ifrågavarande rätt varit föremål för beredning inom jordbruksdepartementet, därvid enligt särskilt uppdrag revisionssekreteraren Thor Sjöfors biträtt. Härförutom hava på grund av Kungl. Maj:ts be- myndigande den 3 oktober 1930 ledamöterna av riksdagens första kam- mare, landshövdingen G. R. Sederholm och professorn K. G. Westman, byråchefen i domänstyrelsen F. Aminoff och godsförvaltaren Å. Joachim- son tillkallats att jämte revisionssekreteraren Sjöfors i egenskap av sak- kunniga inom departementet deltaga i överläggningar angående sagda fråga. Vid den beredning, som sålunda ägt rum, hava i samråd med de sakkunniga på grundval av skogslagstiftningskommitténs utredning i

ärendet och de däröver avgivna yttrandena utarbetats förslag till förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar.

Jag anhåller nu att få anmäla detta förslag för Kungl. Maj:t.

Innan jag ingår på förslaget, torde jag få erinra, att sedan äldsta tider särskilda bestämmelser varit gällande angående ekar och andra bärande träd i syfte att trygga en ständig tillgång därpå inom landet. I enahanda syfte hava sedan mitten av 1600-talet vissa inskränkningar varit stadgade i fråga om rätten att å skatte- och kronojord samt allmänningar fälla maste- och storverksträd. Skogslagstiftningskommittén har i sitt betänkande (sid. 532 och ff.) lämnat en redogörelse för de föreskrifter, som i berörda avseenden under olika tider varit gällande, och ber jag få hänvisa till denna redogörelse. Av redogörelsen framgår, att under 1500-talet till bärande träd hänförts ek, bok, apel, hassel, oxel, rönn och hägg men att begreppet bärande träd sedermera successivt begränsats, så att i 1734 års lag såsom dylika träd räknats allenast ek, bok, apel och oxel.

Historik.

Då de bestämmelser om bärande träd samt maste- och storverksträd, som meddelats i 1734 års lag och i senare utfärdade författningar, i förevarande sammanhang äro av särskilt intresse, torde en kortfattad översikt av dessa bestämmelser här böra lämnas.

I 13 kap. 1 § byggningabalken av 1734 års lag stadgades förbud mot huggande och fällande av bärande träd å kronans ägor, allmänningar och skattejord ävensom mot fördärvande på annat sätt av dylika träd. Den, som överträdde förbudet, straffades med böter samt var därjämte pliktig att till Konungen utgiva ersättning för det träd, som fällts eller fördärvats, ävensom att i stället för sagda träd i viss omfattning plantera nya träd. I fråga om masteträd föreskrevs i 10 kap. 3 § byggningabalken, att ingen ägde hugga dylikt träd å kronoägor utan tillstånd av Konungens befallningshavande samt att masteträd å skattejord ej fick huggas eller säljas, förrän det hembjudits kronan. Överträdelse härav medförde bötesansvar samt, i förra fallet, jämväl skyldighet att ersätta kronan trädets värde. Slutligen stadgades rörande storverksträd i 10 kap. 9 § byggningabalken, att i de till bergsbruken hörande skogarna ingen ägde till kolning eller andra ämnen fälla något träd, som vore nyttigt till storbyggnad vid bergverken.

Bestämmelserna angående masteträd i 1734 års lag utsträcktes genom skogsordningen den 12 december 1734 och förklaringen den 5 april 1739 över berörda skogsordning att gälla även mastespiror. I skogsordningen meddelades uttryckligt förbud mot fällande av masteträd och spiror, förutom å kronoparker, jämväl å lands-, härads- och sockenallmänningar. I 1739 års förklaring föreskrevs, att, om masteträd eller spiror i särskilda fall funnes ej vara nödiga för kronan, träden ej skulle lämnas att kvarstå

över sin mognadstid utan att landshövdingen i viss ordning ägde medgiva deras försäljande till den högstbjudande.

I förordningen den 19 april 1740 meddelades vissa tilläggsbestämmelser till stadgandena i 10 kap. 9 § byggningabalken rörande storverksträd. I förordningen föreskrevs sålunda, att storverksträd av furu samt ännen därtill, som växte på skogarna omkring bruken, skulle efter hand utkrönas av bergs-, fögderi- eller kronobetjante samt att, sedan dylik utkröning skett, träden skulle vara fredade från kolning och användande till sågblock. Överträdelse härav skulle straffas enligt stadgandena i 10 kap. byggningabalken. I förordningen ålades landshövdingarna att skyndsamt föranstalta om verkställigheten av de däri upptagna föreskrifterna.

Sedan genom förordningen den 10 januari 1746 angående ekskogarnas fredande i riket åbo å krono- och kronoskattehemman tillerkänts viss ersättning för ekar, som av kronan försålles från sådant hemman, erhöles genom förordningen den 21 februari 1789 ägare av skattejord i viss omfattning rätt att tillgodogöra sig bärande träd å dylik jord. I förordningen föreskrevs sålunda, att skatteman skulle över sitt skattehemman i allt äga en lika orubblig ägande- och dispositionsrätt som frälseman över frälsehemmanet, dock att från sagda rätt undantoges de ek-, bok- och masteträd, som vore tjänliga för kronans behov. Detta innebar, att å skattejord äganderätten till andra bärande träd än ek och bok ävensom till sådana ek- och bokträd, som ej lämpligen kunde användas för kronans behov, skulle tillkomma skattemannen. I anslutning till vad sålunda stadgats förordnades sedermera om verkställande av en allmän besiktning över de å skatte- och kronojord växande ekar samt om stämplande av sådana ekar, som borde undantagas för kronans räkning.

De inskränkningar i kronans rätt till bärande träd, som skett genom förordningen den 21 februari 1789, bekräftades i skogsordningen den 10 december 1793, och medgävos däri ytterligare vissa eftergifter i sagda rätt.

Enligt nämnda skogsordning ägde beträffande skatte- och stadsjord jordägaren åtnjuta den i 1789 års förordning stadgade fria dispositionsrätten till de ekar, som vid besiktning ej stämpelats för kronans räkning. Beträffande övriga ekar å dylik jord, s. k. kronoekar, stadgades, att, då dylika ekar fälldes och avfördes för kronans behov, jordägaren skulle erhålla betalning för trädet efter särskild av befälhavaren för örlogsflottan fastställd taxa. Äganderätten till annat bärande träd än ek tillkom i fråga om skatte- och stadsjord vederbörande jordägare. Å lands- och häradsallmänningar, kronoskogar och boställsägor var enligt skogsordningen all ek förbehållen kronan. Innehavare av boställe kunde dock av Konungens befallningshavande medgivas rätt att fälla ek, därest detta tarvades för boställets behov eller dylikt träd stode till men för åker och äng. Beträffande kronohemman gällde i förevarande avseende väsentligen samma bestämmelser som i fråga om boställe, dock att, då ek å kro-

nohemman fälldes eller försåldes för kronans räkning, åbon ägde bekomma hälften av den betalning, som enligt förenämnda taxa skulle utgå till kronoskattebonde. I fråga om bok å boställe och kronohemman stadgades, att dylikt träd ägde boställshavare och åbo fälla till husbehov, dock i regel ej annorledes än med tillstånd av Konungens befallningshavande. Till andra bärande träd än ek och bok hade boställshavare och kronoåbo samma rätt som till den å bostället och hemmanet växande ofruktbara skogen.

Beträffande masteträd och mastespiror — för vilka träd skogsordningen såsom gemensam benämning använde beteckningen storverksträd — bibehölls bestämmelsen, att, om dylikt träd växte å skattejord, jordägaren ej vore berättigad fälla detsamma, med mindre trädet först hembjudits kronan. Sådant hembud skulle göras till Konungens befallningshavande, som, därest trädet åstundades av kronan, hade att låta besiktiga trädet och träffa överenskommelse med ägaren om betalningen därför. I motsatt fall ägde jordägaren frihet att avyttra trädet till vem han ville. Å kronohemman tillhörde master och spiror kronan, och å allmänningar, kronoskogar och boställsägor ägde ingen fälla dylika träd utan vederbörligt tillstånd.

De i 1793 års skogsordning upptagna bestämmelserna angående bärande träd samt storverksträd bibehöllos med vissa jämkningar i skogsordningen den 1 augusti 1805. Enligt sistnämnda skogsordning fick ek å skatte- och stadsjord ej fällas för enskilt behov utan utsyning. Ansökan om dylik utsyning skulle göras hos Konungens befallningshavande, som hade att granska och pröva densamma, varefter det ankom på förvaltningen av sjöärendena att föranstalta om utstämpling av det antal ekar, som erfordrades för tillgodoseende av det godkända behovet.

Den rätt till ekar och storverksträd å skattejord, som enligt 1793 och 1805 års skogsordningar sålunda tillkom kronan, befanns emellertid snart vara mindre tjänlig för tryggande av tillgången på dylika träd för kronans räkning. Sedan vid 1823 års riksdag i åtskilliga motioner yrkats, att ägare av skattehemman måtte tillerkännas fri dispositionsrätt över de å deras hemman växande ekar, framhöll riksdagen i skrivelse den 1 december 1823, att ett överlåtande av fri dispositionsrätt av ekträd till vederbörande jordägare enligt riksdagens mening i alla avseenden ägde företräde framför det dittills följda prohibitiva systemet samt att riksdagen i enlighet härmed funne för ändamålet tjänligast och med den antagna principen, att var och en borde äga vad han å sin egendom frambragte, mest överensstämmande, att ägare av kronoskattejord tilllåtes att emot en billig lösepenning, lämpad efter skogens myckenhet och beskaffenhet på varje hemman, få tillköpa sig en fri dispositionsrätt över alla å deras ägor befintliga och framdeles uppväxande ekträd, med undantag endast av sådana som vid verkställd besiktning utmärkts såsom goda och användbara för flottorna. I nära överensstämmelse med

den av riksdagen sålunda hävdade mening utfärdades — sedan 1829 års riksdag för sin del beslutat medgiva en lösningsrätt av nyss angivet innehåll såväl i fråga om ekar som beträffande maste- och storverksträd å skattejord — den 28 oktober 1830 en förordning i ämnet. Genom denna tillerkändes ägare av kronoskattehemman, berustade säterier samt stadsjord av kronoskattenatur rätt att genom en efter vissa grunder bestämd lösen förvärva ägande- och oinskränkt dispositionsrätt till de ekar samt maste- och storverksträd, som vid tiden för förordningens utfärdande funnos å deras jord eller framdeles kunde därå uppväxa. Från lösningsrätten undantogos dock sådana ekar, som i särskild ordning utmärkts såsom goda och användbara för flottan.

De jordägare, till vilkas förmån berörda lösningsrätt stadgats, begagnade sig emellertid ej av densamma i avsedd omfattning. I en vid 1874 års riksdag inom första kammaren väckt motion, nr 4, av C. J. Thyselius framhölls, att under tiden från utfärdandet av 1830 års förordning till 1872 års utgång allenast beträffande 554 mantal vederbörande jordägare förvärvat äganderätt till den å deras fastigheter framdeles uppväxande ekskogen. Enligt uppgift i samma motion hade den lösen för ek samt maste- och storverksträd, som under åren 1863—1872 influtit till kronan, i medeltal för år uppgått till allenast omkring 950 kronor. I motionen gjordes gällande, att staten otvivelaktigt utan all avsaknad kunde frånsäga sig den inkomstkälla, som nämnda lösen utgjorde, samt att staten desto hellre borde göra detta, som därigenom större enkelhet i administrationen skulle vinnas. I fråga om kronans rätt att hugga och låta avhämta de ekar, vilka vid anställda besiktningar och värderingar blivit utmärkta och antecknade såsom goda och för flottan användbara, påpekade motionären, att eken dåmera icke så uteslutande som i äldre tider inginge såsom material vid byggandet av krigsskepp samt att till följd av höga arbetslöner och ofta långa landsvägstransporter det virke, som kunde upphämtas på skattejorden och vilket aldrig funnes samlat till större mängd på ett ställe, bleve för staten ganska dyrt, så att dylikt virke sannolikt kunde till vida bättre pris inköpas. Under åberopande, bland annat, av nu angivna synpunkter föreslogs i motionen, att ägare av kronoskattehemman och lägenheter, berustade säterier och stadsjord av kronoskattenatur måtte förklaras berättigade att, utan erläggande av särskild lösen, för framtiden fritt disponera över den å deras jord växande ekskog av vad beskaffenhet som helst ävensom över maste- och storverksträd.

Riksdagen biföll, på de i motionen anförda skäl, vad motionären sålunda föreslagit.

Sedan riksdagen avlåtit skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t den 20 maj 1874, nr 79, utfärdades den 8 oktober 1875 (nr 75) förordning angående rättighet för ägare av kronoskattehemman, berustade säterier och stadsjord av kronoskattenatur till fri dispositionsrätt över ekskogen samt

maste- och storverksträd. Bestämmelserna i förordningen överensstämde helt med vad motionären föreslagit.

De i 1805 års skogsordning upptagna bestämmelserna angående ek, bok och storverksträd upphävdes, i den mån detta ej redan skett genom berörda förordning den 8 oktober 1875, genom 1894 års skogsordning. Enligt sistnämnda författning äro ekar och storverksträd förbehållna kronan, förutom å häradsallmänningar, jämväl å boställe, som ej av menighet inköpts eller av enskild för ändamålet donerats, samt å kronohemman och kronans utarrenderade jordbruksdomäner. Bok å sådant boställe, hemman eller domän, som nyss sagts, må enligt skogsordningen endast användas till husbehov efter behörig utsyning, där ej hushållningsplan, vari jämväl bokskogen inbegripits, blivit vederbörligen fastställd.

Till utredning angående den omfattning, vari storverksträd och ekar förekomma å häradsallmänningarna, samt beskaffenheten och värdet av dessa träd har skogslagstiftningskommittén infordrat uppgifter från vederbörande revirförvaltare, och har kommittén i sitt betänkande (sid. 538—540) närmare redogjort för innehållet av dessa uppgifter. Av denna redogörelse framgår, att vid tiden för uppgifternas avlämnande¹ å häradsallmänningarna funnos ekar och storverksträd till ett värde av sammanlagt cirka 75,000 kronor, därav 15,000 kronor avsågo ekar och 60,000 kronor storverksträd. Enligt redogörelsen förekomme ekar företrädesvis å Lagunda, Selebo, Åkers, Öster- och Västerrekarnas, Daga, Kinda och Norra Möre häradsallmänningar samt storverksträd å Sollentuna, Håbo, Norunda, Rasbo, Olands, Bobergs, Lysings, Göstrings och Snevringe häradsallmänningar. Beträffande uppgifternas innehåll i övrigt hänvisar jag till kommittébetänkandet.

*Förekomsten
av ekar och
storverksträd
å härads-
allmänningar.*

Sedan domänstyrelsen under ärendets beredning erhållit i uppdrag att verkställa beräkning av kostnaderna för förrättande av syn och värdering av de å häradsallmänningarna befintliga storverksträd och ekar, har domänstyrelsen för vinnande av kännedom om den nuvarande förekomsten av dylika träd å sagda allmänningar i början av år 1931 från vederbörande jägmästare infordrat uppgifter härom, och har styrelsen på min anmodan verkställt en sammanställning av dessa uppgifter, i vilken jämväl intagits en av domänstyrelsen verkställd uppskattning av rotvärdet av de träd, som uppgifterna avse. I berörda sammanställning hava allmänningarna uppdelats i två grupper, I och II, den förra omfattande sådana allmänningar, varå storverksträd och ekar förekomma i den omfattning, att trädens rotvärde beräknats täcka kostnaderna för verkställande av syn och värdering av träden, samt den andra gruppen övriga allmänningar. Ifrågavarande sammanställning är av följande innehåll:

¹ Uppgifterna avse förhållandena år 1917.

Grupp I. Häradssallmänningar, där värdering enligt syn kan ifrågasättas.

L ä n	R e v i r	Häradssallmänning	E k		Storverksträd		Summa kr.
			Förekomst kbm.	Värde kr.	Förekomst st.	Värde kr.	
Västmanlands	Örbyhus	Torstuna	—	—	50	2,000	2,000
Uppsala	Sala	Lagunda	470	1,400	50	2,000	3,400
	»	Trögds	65	200	—	—	200
	Örbyhus	Ulleråkers	100	300	—	—	300
	»	Tierps	—	—	100	4,000	4,000
S:a Uppsala			635	1,900	150	6,000	7,900
Södermanlands	Gripsholms	Selebo	45	150	100	4,000	4,150
	»	Västerrekarnes	—	—	100	4,000	4,000
	»	Åkers	30	100	100	4,000	4,100
	»	Österrekarnes	120	350	300	12,000	12,350
	Nyköpings	Jönåkers	—	—	150	6,000	6,000
	»	Oppunda	—	—	100	4,000	4,000
S:a Södermanlands			195	600	850	34,000	34,600
Östergötlands	Finspångs	Hammarkinds	200	1,000	50	2,000	3,000
	»	Lösings	5	20	70	2,800	2,820
	»	Åkerbo	100	300	20	800	1,100
	»	Östkindes	—	—	100	4,000	4,000
	Linköpings	Göstrings	20	60	20	800	860
	Ombergs	Lysings	—	—	100	4,000	4,000
S:a Östergötlands			325	1,380	360	14,400	15,780
Kalmar	Kalmar	N:a Möre	200	1,000	10	400	1,400
S:a 18 häradssallmänningar			1,355	4,880	1,420	56,800	61,680

Grupp II. Häradssallmänningar, där värdering enligt syn icke anses böra ifrågakomma.

L ä n	R e v i r	Häradssallmänning	E k		Storverksträd		Summa kr.
			Förekomst kbm.	Värde kr.	Förekomst st.	Värde kr.	
Västmanlands	Västerås	Åkerbo	20	60	—	—	60
Uppsala	Örbyhus	Hagunda	—	—	5	200	200
	»	Norunda	—	—	5	200	200
	N:a Roslags	Olands	20	60	—	—	60
	»	Rasbo	15	75	—	—	75
Örebro	Askersunds	Askers	10	30	—	—	30
Östergötlands	Finspångs	Memmings	10	30	5	200	230
	Linköpings	Hanekinds	20	60	—	—	60
	Gullbergs	Bobergs	25	75	—	—	75
	»	Gullbergs	30	90	—	—	90
Skaraborgs	Granviks	S:a Vadsbo	1	10	—	—	10
Jönköpings	Nässjö	N:a Vedbo	1	10	5	200	210
S:a 12 häradssallmänningar			152	500	20	800	1,300

Av sammanställningen framgår, att rotvärdet för ekar och storverksträd å häradsallmänningar beräknats utgöra, för ekar 5,380 kronor och för storverksträd 57,600 kronor eller sammanlagt 62,980 kronor.

Domänstyrelsen har framhållit, att beräkningen av rotvärdet skett efter genomsnittliga pris för ungefär de senaste fem åren samt att de i sammanställningen lämnade uppgifterna å förekomsten av ekar och storverksträd endast finge betraktas såsom ungefärliga.

Till upplysning om de inkomster, som statsverket under senare tid erhållit av kronan förbehållna ekar och storverksträd å häradsallmänningar, har jag med ledning av domänstyrelsens årliga förvaltningsberättelser låtit upprätta en tablå över de kvantiteter ekvirke, som under åren 1915—1930 försållts för kronans räkning från sagda allmänningar, och de belopp, som därför influtit, ävensom över myckenheten av de för kronans räkning under samma tid disponerade storverksträd å häradsallmänningarna. Denna tablå är av följande innehåll:

Statsverkets inkomster av ekar och storverksträd å häradsallmänningar under senare tid.

År	E k a r		Storverksträd		Anmärkningar
	kbm.	kr.	kbm.	kr.	
1915	160	2,500	—	—	Kalmar revir
1916	152	4,130	—	—	Kalmar revir
1917	—	—	—	—	
1918	101	6,460	—	—	Kalmar revir
1919	175	5,010	—	—	Kalmar revir
1920	—	—	—	—	
1921	—	—	—	—	
1922	—	—	—	—	
1923	1	5	—	—	
1924	6	30	—	—	
1925	57	280	—	—	
1926	93	906	—	—	
1927	—	—	7	—	
1928	62	200	—	—	
1929	7	29	4	—	
1930	—	—	—	—	
Summa	814	19,550	11	—	

Tablåen utvisar, att statsverkets inkomster av ekar å häradsallmänningar under omförmälda sexton år uppgått till sammanlagt 19,550 kronor, motsvarande en medelinkomst för år av cirka 1,220 kronor. Att sagda inkomster under ifrågavarande år stigit till nyss angivna belopp beror väsentligen därpå, att åren 1915—1919 ett större antal ekar försållts för kronans räkning från Norra Møre häradsallmänning i Kalmar län, genom vilken försäljning den största delen av de avverkningsbara ekarna å nämnda allmänning tillgodogjorts. Frånräknas de inkomster, som statsverket erhållit genom nämnda försäljning, uppgår vad till statsverket influtit för avyttrade ekar å häradsallmänningar under ifrågavarande år

allenast till 1,450 kronor, motsvarande en medelinkomst för år av cirka 90 kronor. Kvantiteten av de storverksträd å häradsallmänningar, som under ifrågavarande år disponerats för kronans räkning, uppgår enligt tablån allenast till 11 kubikmeter.

Riksdagens
skrivelse den
24 maj 1907
nr 185.

Till stöd för upphävande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar anfördes i förenämnda motion II: 135 vid 1907 års riksdag, bland annat:

De i 1894 års skogsordning införda bestämmelserna om kronans ifrågavarande rätt utgjorde en stor olägenhet vid tillämpande av en ordnad hushållning å häradsallmänningarna. Storverksträd förekomme väl numera sällan och åstadkomme ej så ofta svårigheter, men så mycket värre vore det med ekar, som å en del allmänningar förekomme i större antal. Dessa ekar finge nämligen ej avverkas samtidigt med den övriga skogen, och under ekarnas vida kronor kunde icke återväxt av skog åstadkommas, vilket vore till stor skada för ett likformigt skogsbestånd. Ännu större skada åstadkommes dock därigenom, att, då befintliga ekar skulle avverkas och utforslas, efter det ungskog omkring dem uppvuxit, ett stort antal unga och vackra träd bleve nedslagna och fördärvade för varje ek, som sålunda högges. Därtill komme extra svårigheter att få någon återväxt å de små kala fläckar här och där, som uppstått efter ekarnas avverkning. För kronan hade rätten till storverksträd och ekar å häradsallmänningarna numera säkerligen ringa betydelse, men för skogshushållningen å allmänningarna vore den till stor olägenhet.

I omförmälda skrivelse den 24 maj 1907, nr 185, uttalade riksdagen, att den, i likhet med motionären, funne den fördel, som kunde tillskyndas kronan genom bibehållande av dess rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar vara av ringa betydelse i jämförelse med den skada och olägenhet för en rationell skogsvård, som, på sätt motionären framhållit, otvivelaktigt åstadkommes genom bestämmelserna om sagda rätt, samt att riksdagen förty ansåge det önskvärt, att ändring härutinnan kunde äga rum i den av motionären angivna riktning.

Yttranden
över riksdagens
skrivelse
den 24 maj
1907, nr 185.

I de yttranden, som avgåvos över nyssnämnda riksdagsskrivelse, uttalade sig det övervägande flertalet av de hörda myndigheterna och allmänningsstyrelserna för ett upphävande av kronans ifrågavarande rätt. Denna ståndpunkt intogs sålunda av domänstyrelsen, marinförvaltningen, varvscheferna vid flottans stationer i Karlskrona och Stockholm, samtliga i ärendet hörda länsstyrelser med undantag av länsstyrelserna i Östergötlands, Malmöhus, Hallands och Värmlands län samt det övervägande flertalet av de skogsstatstjänstemän och allmänningsstyrelser, som yttrade sig i ärendet. Från några håll gjordes emellertid gällande, att ifrågavarande rätt borde bibehållas. I denna riktning uttalade sig sålunda kammarkollegium, länsstyrelserna i Östergötlands och Värmlands län samt ett mindre antal skogsstatstjänstemän. Länsstyrelserna i Malmöhus och Hallands län, inom vilka län häradsallmänningar ej finnas, ansågo sig ej böra göra något uttalande i ämnet.

Från de ortsmyndigheters sida, som tillstyrkte upphävandet av kronans förevarande rätt, anfördes till stöd härför, bland annat:

1894 års skogsordnings bestämmelser i förevarande avseende medförde ofta mycket avsevärda olägenheter för skogsskötseln. Barrskogarnas rationella och intensiva skötsel hämmades såväl av storverksträden som ock i all synnerhet av ekarna med deras stora kronor, helst där dessa förekomme till någon större mängd. Då ekar lämnades att kvarstå å ett hygge, som underkastades kultur genom sådd eller plantering, dreves vid lövfällningen de torra löven ihop av vinden och fastnade i såddrutorna eller kring plantorna och förkvävde dem. Kronans ifrågavarande rätt kunde lätt föranleda till konflikter, i det att allmänningsdelägarna kunde föranledas till att finna med sin fördel förenligt att avverka barrskogen, innan den uppnådde de för storverksträd föreskrivna dimensionerna och söka uttränga och utrota eken, under det att statens skogstjänstemän kunde tänkas vilja sträva efter att få häradsallmänningsarnas skogshushållning huvudsakligen baserad på frambringandet av ek och storverksträd. De förutsättningar, som ursprungligen legat till grund för denna kronans rätt, nämligen storverksträdens och ekskogens oumbärlighet för kronans skeppsbyggerier, hade med tiden helt och hållet förändrats och saknade för närvarande all giltighet.

Domänstyrelsen erinrade i sitt yttrande, att styrelsen redan i det förslag till ny skogsordning, som styrelsen avgav den 28 oktober 1889, uttalat tvekan, huruvida kronans ifrågavarande rätt borde bibehållas, och härom yttrat, bland annat:

Även om något användande för sjöförsvaret av kronoek åtminstone under de senast förflutna tjugu åren icke ifrågakommit och kronan under senare tiden ej heller begagnat sin rätt till maste- och storverksträd samt den betydelse dessa virkesslag för sjöförsvaret förut innehaft med nutida byggnadssätt av krigsfartyg till ej oväsentlig del gått förlorad, varföre det kunde ifrågasättas, huruvida ej den undantagsställning i skogslagstiftningen, som ek och storverksträd då ännu intoge, helt och hållet borde upphöra, torde dock, åtminstone för det dåvarande, skäl härför ej förefinnas, då det torde vara ovisst, om ej för sjöförsvarets räkning kronans ekvirke samt maste- och storverksträd bleve behöfliga.

Domänstyrelsen anförde vidare i yttrandet:

Styrelsen ansåge fortfarande, att frågan, huruvida kronans rätt till ek och storverksträd å häradsallmänning kunde eftergivnas, borde ses ur synpunkten av sjöförsvarets behov av sådana träd. Härvidlag vore först att bemärka, hurusom under de år, som förflutit från det styrelsen avgav sitt nyssberörda förslag, icke i något enda fall, styrelsen veterligen, ett tagande i anspråk av denna rätt för något sjöförsvarets ändamål blivit ifrågasatt. Den inkomst för statsverket, som härflutit eller kunde väntas härflyta från försäljning av dylika träd, vore ej heller av sådan betydelse, att den kunde anses motivera ett bibehållande av kronans rätt uti förevarande hänseende.

Med hänsyn såväl härtill som till den omständigheten att, samtidigt som sjöförsvarets behov av virke utav nu ifrågavarande slag alltmera minskats, kronan till följd av skedda markförvärv beretts tillfälle att, utan anlåtande av häradsallmänningsarnas tillgång på ekar och storverksträd, tillgodose samma behov, funne styrelsen hinder nu icke böra möta för

ett upphävande av kronans nuvarande rätt till ekar och storverksträd å häradsallmänningar. Därvid ville emellertid styrelsen icke medgiva, att ett sådant upphävande skulle innebära ett avsägande från kronans sida av äganderätten till jorden å sådana häradsallmänningar, därtill äganderätten av ålder tillkommit kronan, lika litet som däruti skulle kunna anses ligga ett erkännande av att de uti riksdagens skrivelse antydda olägenheterna utav kronans nuvarande rätt i förevarande hänseende verkligen förefunnits i nämnvärd grad; fastmera ville styrelsen hålla före, att samma olägenheter endast undantagsvis och i ringa mån gjort sig kännbara.

Varvschefen vid flottans station i Stockholm yttrade:

Någon användning av kronans ifrågavarande rätt för anskaffande av virke för varvets behov syntes icke hava ifrågakommit åtminstone under de senaste 40 åren, tydligen beroende på minskat behov av sådant virke, då totalkostnaden för virket, levererat på varvet, befarats för småpartier överstiga det pris, vartill virket kunnat inköpas.

Å varvet förefunnes ännu behov av mastespiror samt av oklassificerat krumtimmer av ek till köl och stävar vid båtbyggnad samt ekplank och ekbräder; krumtimret visade sig alltmera svåranskaffligt, varemot av ekplank och ekbräder tyskt virke ofta måst föredragas såsom mera kvistrent.

Av det anförda framginge, att kronans förevarande rätt numera vore av ringa betydelse mot förr och att — fastän skäl ock talade för dess bibehållande — hinder dock icke syntes böra möta för denna rättighets avlösning.

Varvschefen vid flottans station i Karlskrona framhöll, att, då åtminstone under de senast förflutna tjugu åren något behov för varvet av virke från kronan förbehållna ekar och storverksträd å häradsallmänningar icke yppats och då ämbetsverket dåmera träffat anordningar, varigenom varvets virkesbehov kunde i avsevärd mån tillgodoses från kronoparkerna, chefen ansåge från varvets sida intet hinder möta för att kronan avstode från rätten till storverksträd och ekar å häradsallmänningar.

Marinförvaltningen framförde i sitt yttrande väsentligen samma synpunkter som varvscheferna.

Såsom skäl för bibehållande av kronans förevarande rätt framhöll länsstyrelsen i Värmlands län, att från det allmännas sida en omvårdnad, särskilt vad eken anginge, vore önskvärd och behövlig. De i byggningsbalken stadgade inskränkningarna i dispositionsrätten till så kallade bärande träd ävensom storverksträd hade genom 1875 års förordning upphört beträffande enskildas hemman, och därav hade åter blivit en följd, att eken förlorat det skydd, densamma sedan gammalt ägt i lagstiftningen och som funnit sitt uttryck, bland annat, i den förut stadgade skyldigheten om återplantering i avverkade ekars ställe. Då garantierna för ekens föryngring och fortbestånd sålunda i det närmaste upphört, kunde den från sakkunnigt håll ofta uttalade farhågan, att eken för närvarande

vore inom vårt land i utdöende, äga sitt berättigande. Vid sådant förhållande avstyrktes bestämt riksdagens ifrågavarande framställning.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anförde, att annan ändring av ifrågavarande bestämmelser ej syntes behöfelig än att det medgäves, att sådana ekar, som vore märkta för sjöförsvarets räkning, finge utsynas och avverkas samtidigt med annan ekskog. Vad anginge övriga ekar å häradsallmänningarna, bleve dessa med säkerhet försålda och avverkade samtidigt med den omgivande barrskogen, om allmänningsstyrelsen eller vederbörande jägmästare i rätt tid begärde utsyning därav. Storverksträden å nämnda allmänningar vore numera fåtaliga och kunde för den skull icke förorsaka några vidare avsevärda olägenheter för den uppväxande ungskogen. Under sådana förhållanden syntes det länsstyrelsen vara lämpligt, om storverksträden finge stå kvar såsom naturminnesmärken från den tid, då skogen tillåtits växa till hög ålder.

Vissa skogsstatstjänstemän framförde väsentligen enahanda synpunkter som länsstyrelsen i Östergötlands län.

Kammarkollegium ansåg för sin del, att tillräcklig anledning saknades för kronan att avstå från sin ifrågavarande rätt.

I vissa av de avgivna yttrandena ägnades särskild uppmärksamhet åt frågan, huruvida kronans förevarande rätt borde avstås mot lösen eller efterskänkas utan ersättning.

Domänstyrelsen anförde i detta avseende:

Ett krav på lösen syntes väl ej vara helt obefogat, enär, även om grunden för rätten ursprungligen varit sjöförsvarets behov av byggnadsvirke och denna grund numera kunde anses bortfallen, dock själva rätten obestriddligen kvarstode och det ej kunde anses i och för sig obilligt, om kronan därvidlag, liksom helt visst varje enskild skulle göra, betingade sig skäligt vederlag för rättens avstående. Men då styrelsen icke uppställde krav på sådant vederlag, riktade den sin uppmärksamhet förnämligast därå, att rätten för kronan representerade ett förhållandevis ringa avkastningsvärde, vilket torde framgå, bland annat, därav, att under åren 1904—1908 kronan ej haft någon inkomst på försäljning av storverksträd från häradsallmänningar och för försålda ekar därifrån allenast fått in 1,472 kronor 81 öre, eller i medeltal för år 294 kronor 56 öre. Till detta resultat torde emellertid med fog kunna antagas hava medverkat den omständigheten, att under åren 1907 och 1908, för vilka år dylik inkomst ej alls influtit, frågan om upphörande av kronans ifrågavarande rätt varit aktuell. Vidare syntes det styrelsen tydligt, att vederlagets bestämmande måste föranleda kostsamma undersökningar och stöta på vissa svårigheter, varförutom en sådan anordning, som naturligen måste göras beroende av allmänningsdelägarnas samtycke, säkerligen skulle leda därtill, att å vissa häradsallmänningar delägarna finge rätt till ekar och storverksträd, medan å andra kronans nuvarande rätt till dylika träd bleve bibehållen, ett förhållande, som ej torde vara fullt lämpligt.

Kammarkollegium hävdade i förevarande avseende en uppfattning, motsatt den av domänstyrelsen sålunda uttalade, samt anförde till utveckling härav:

Att kronan skulle utan lösen eller annan ersättning avstå från sin rätt borde icke ifrågakomma. Det hade visserligen framhållits, att rätten skulle för kronan vara av jämförelsevis obetydligt ekonomiskt värde, därvid bland annat från vissa håll erinrats, att densamma »icke gjorts gällande». Av vad i övrigt förekommit i denna fråga syntes emellertid kunna med skäl antagas, att ett planmässigt tillgodogörande av kronans omförmälda rätt skulle tillföra statsverket en icke obetydlig årlig inkomst eller åtminstone att de nu befintliga träden av ifrågavarande slag å samtliga häradsallmänningar tillhoppa ägde ett icke ringa värde. De skäl, som föranledde till att kronans rätt till storverksträd och ekar på skatteegendomar på sin tid slutligen eftergivits utan lösen, torde ej vara tillämpliga på det nu föreliggande fallet. I förra fallet rörde sig nämligen frågan om avstående av en till kronans fördel stadgad inskränkning i skattemannens rätt att fritt föfoga över sin egendom; då häradsallmänningarna åter, enligt den mening, som fått uttryck i flera uttalanden av ämbetsmyndigheter och sakkunniga och jämväl torde omfattas av lagstiftningen, icke torde vara att betrakta annorlunda än såsom upplåtelse av kronans skogar, gällde eftergiften här en i kronans intressen gjord inskränkning i nyttjanderätt till kronojord. Att avståndet av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar icke i någon mån inverkade på kronans rätt till själva marken torde vara uppenbart. Enär vederbörande delägare i häradsallmänningarna icke torde kunna förpliktas att till kronan utgiva lösen eller annan ersättning för de å allmänningarna befintliga träd av ifrågavarande slag, utan ersättningens utgörande måste bliva beroende av godvillig överenskommelse mellan delägarna och kronan, varigenom åter följden skulle kunna bliva, att kronans rätt till storverksträd och ekar upphörde beträffande vissa allmänningar, men kvarstode i avseende å andra, ett förhållande som tydligtvis icke kunde vara lämpligt, syntes det collegium nödigt att, jämte medgivande åt allmänningsdelägarna att genom erläggande av lösen för de å allmänningen växande storverksträd och ekar med belopp, varom överenskommelse kunde träffas mellan kronan och dem, tillika för motsatt fall föreskriva, att kronan skulle vara berättigad att inom viss tid, exempelvis 25 år, räknat från den dag, som kunde varda av Kungl. Maj:t bestämd, tillgodogöra sig alla inom allmänningen befintliga storverksträd och avverkningsbara ekar, efter vilken tids utgång kronans ifrågavarande rätt skulle upphöra. På det att emellertid härvid icke skulle borttagas sådana träd av omförmälda slag, som skäligen borde bibehållas såsom naturminnesmärken, syntes jämväl böra lämnas bemyndigande åt domänstyrelsen att vidtaga åtgärder för att dylika träd bleve såsom naturminnesmärken fridlysta; och borde i sådant fall vid upphörandet av kronans rätt till storverksträd och ekar på den ifrågavarande allmänningen fästas det villkor, att allmänningsdelägarna skulle för all framtid underhålla sådana anordningar, som vederbörligen föreskrivits för naturminnesmärkets utmärkande och inhägnande.

Länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar, Örebro och Västmanlands län samt vissa allmänningsstyrelser och skogsstatstjänstemän ansågo i likhet med domänstyrelsen, att kronans ifrågavarande rätt borde eftergivas utan lösen, under det en del skogsstatstjänstemän hävdade, att lösen borde utgå. I övriga yttranden berördes ej denna fråga.

Skogslagstiftningskommittén har framhållit, att antalet ekar och storverksträd å häradsallmänningarna vore i förhållande till allmänningarnas areal skäligen obetydligt, samt till belysning härav anført:

Skogslagstift-
ningskom-
mittén.

Beräknades enligt omförmälda av kommittén från vederbörande revirförvaltare infordrade uppgifter de å häradsallmänningarna förefintliga ekar till ungefär 3,000 och storverksträd till cirka 1,000, bleve hela det nuvarande antalet kronan förbehållna träd å dessa allmänningar cirka 4,000. Då sammanlagda arealen av häradsallmänningarna enligt domänstyrelsens förvaltningsberättelse för år 1915 utgjorde 100,829.78 hektar, därav 78,036.38 hektar skogsmark och 22,793.40 hektar impediment, gäve detta i ungefärliga tal till resultat, att ett sådant träd skulle finnas på vart 25:e hektar av allmänningarnas hela areal och på vart 19:e å 20:e av den sammanlagda skogsmarken. För ekarna ställde sig siffrorna: en på vart 34:e respektive 26:e hektar, och för storverksträden: ett på varje 100:e respektive 78:e. Jämförde man skogsmarksarealerna å de allmänningar, där ett något större trädantal uppgivits, med dessa uppgifter, komme man dock, med undantag allenast beträffande Norra Møre allmänning, där siffrorna angäve 2.6 ekar på varje hektar, icke upp till ett träd per hektar.

Kommittén har, under hänvisning till nyssangivna siffror, funnit uppenbart, att de olägenheter, som tillskyndats skogsvården å allmänningarna av kronans ifrågavarande rätt, icke kunnat åtminstone på senare tider vara av någon avsevärd betydelse. Kommittén har vidare härom anført:

Särskilt torde förefintliga ekars och storverksträds hindrande inverkan på återväxten vara skäligen ringa. Mera avseende kunde då vara att fästa vid att de åt kronan förbehållna, spridda stående träden icke kunde tillgodogöras utan att kringstående ungskog skadades, men med hänsyn till den i några av de avgivna yttrandena antydda möjligheten att detta missförhållande kunde avhjälpas därigenom, att sagda träds avverkning planlades och företoges samtidigt med omgivande bestånd, syntes icke heller denna synpunkt behöva tillmätas något större praktiskt värde. Någon vansklighet att finna en tidpunkt, som lämpade sig för avverkning av såväl det så att säga ordinära beståndet som de visserligen detta i regeln till åldern överlägsna ekarna och storverksträden, torde i allmänhet icke förefinnas, och näppeligen skulle det heller under nutida förhållanden kunna inträffa, att en hastig avverkning av nämnda träd bleve på grund av inträffade omständigheter erforderlig för flottans timmerbehov eller dylikt.

Kommittén har därjämte framhållit den motsättning mellan kronans och allmänningsdelägarnas intressen, som kronans ifrågavarande rätt medförde, samt framhållit, att genom nämnda motsättning produktionen av ekar och storverksträd å allmänningarna bleve lidande. Rörande möjligheten att undanröja denna olägenhet, därest kronans ifrågavarande rätt bibehölles, har kommittén anført:

Ville man med bevarandet av kronans ifrågavarande rätt och för ett någorlunda nöjaktigt tillförseende av densamma bereda ett verksamt skydd åt produktionen och fortbeståndet av storverksträd och ekar på häradsallmänningarna, måste man tillgripa bestämmelser, som sträckte

sig utöver de nu gällande. Att i sådant avseende, vad ekar anginge, återgå till den fordom stadgade skyldigheten att vid avverkning av ekar återplantera nya sådana, skulle härvid icke vara tillfyllest. Med den sporadiska förekomst av ekplantor, som härav skulle bliva en följd, skulle dessa, framför allt i omgivande tallbestånd, hava föga utsikt att komma till mogen ålder. För att på ett tillfredsställande sätt och i en avsevärd omfattning erhålla ekskog, skulle det vara nödvändigt att anlägga rena ekbestånd i stället för att söka uppdraga detta trädslag tillsammans med andra, d. v. s. att man skulle fastslå en viss areal eller arealprocent av häradsallmanningarna att utnyttjas till produktion av ekar och storverksträd för kronans räkning. Härigenom skulle väl de antydda olägenheterna av de stora ekarnas hindrande inverkan på återväxten av övrig skog och denna vid deras avverkning tillfogad skada bortfalla, men några bestämmelser i sådan riktning torde icke kunna sättas i fråga av det skäl, att de skulle innebära ett ingrepp i allmänningsdelägarnas rätt, som endast komme att åsyfta ett statens tillförsäkrande av en ekonomisk fördel men icke uppbures av ett viktigt statsintresse, sådant som det, vilket en gång legat till grund för statens ifrågakomna rätt. Härtill komme ock svårigheten att finna en riktig grund för avvägandet av kronans och allmänningsdelägarnas intressen.

Såsom sammanfattning av sin mening i den föreliggande huvudfrågan har kommittén uttalat: *att* visserligen de olägenheter för häradsallmanningarnas skogsvård i allmänhet, vilka dittills yppat sig till följd av kronans ifrågavarande rätt, icke vore av någon avsevärd betydelse, *men att* kronans berörda rätt numera icke uppbures av något behov av naturatillgång på ek- och storverkstimmer, *att* det värde, ifrågavarande rätt i ekonomiskt avseende kunde hava för kronan, för närvarande vore obetydligt, *att* ett ökande därav icke skulle stå tillsammans med rättighetens uppkomst och innebörd *samt att* vid nu angivna förhållanden denna kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmanningar borde bringas till upphörande.

Beträffande frågan, huruvida kronans förevarande rätt borde avstås mot ersättning eller helt efterskänkas, har kommittén framhållit, att enligt dess mening någon principiell olikhet ej föreläge mellan spörsmålet om upphörande av sagda rätt och det år 1875 genomförda upphävandet av kronans rätt till ekar å kronoskattehemman m. m. samt att följaktligen vad kammarkollegium anförte om förefintligheten av en dylik olikhet ej kunde anses innefatta något skäl att fastställa ersättning för eftergivandet av kronans ifrågavarande rätt. Å andra sidan funne emellertid kommittén, att någon anledning icke föreläge, varför en dylik ersättning icke skulle utgå, och att vid sådant förhållande densamma borde fordras. Det skäl, som kunde synas mest betydande av dem, som andragits däremot, vore att till följd av ersättningserläggandets beroende av allmänningsdelägarnas beslut det kunde inträffa, att kronans rätt till storverksträd och ekar upphörde beträffande vissa allmanningar men kvarstode i avseende å andra, eller ock att till undvikande härav kronan måste medgivas rätt att inom viss, icke allt för kort tid tillgodogöra sig de träd,

som allmänningsdelägarna icke ville lösa till sig. Men den förutsättning, varpå detta argument vilade, eller att för ersättningens utgörande godvillig överenskommelse mellan kronan och allmänningsdelägarna måste fordras, torde icke vara av den oundviklighet vid frågans lösning, som därvid tillagts densamma. Tvärtom hade det syntts kommittén både görligt och lämpligt, att saken ordnades i likvidationsväg, såsom ett slags ståndskogslikvid, d. v. s. att kronans ifrågavarande rätt upphörde vid en viss bestämd tidpunkt — alltså utan någon längre eller kortare övergångsperiod — och att allmänningsdelägarna förpliktades att till kronan erlægga en på visst sätt bestämd lösen för de storverksträd och ekar, som vid nämnda tidpunkt funnes på allmanningen. Ur skogsvårdssynpunkt vore detta tydligen att föredraga framför ett eventuellt separatavverkande av nämnda träd för kronans räkning, varmed varken kronan själv eller allmänningsdelägarna skulle vara betjänte. Någon orättvisa eller hårdhet gentemot dessa sistnämnda torde icke kunna anses ligga däri, såframt bestämmelserna om lösen skyldighetens föremål och beloppets beräkning behörigen avvägdes. I den ojämna förekomsten av storverksträd och ekar på de olika allmanningarna låge ett ytterligare skäl att icke göra eftergivandet av kronans rätt till dessa helt gratuit, då därigenom vissa allmänningar skulle bekommen rätt stora värden, medan andra icke finge något.

I anslutning till vad kommittén sålunda anfört innehåller det av kommittén framlagda lagförslaget i ämnet, att den kronan hittills tillkommande rätten till storverksträd och ekar å häradsallmänningar skall upphöra med utgången av det år, då den föreslagna lagen utfärdas, och att allmänningsdelägarna därefter skola äga att förfoga över desamma på sätt som gäller om skogen i övrigt å sådan allmanning. Kronan skall dock äga att i ersättning för de vid nämnda tid å häradsallmanningarna befintliga storverksträd och ekar, som uppnått avverkningsbar storlek, bekommen likvid, som efter delägarnas bestämmande må utgöras antingen i penningar eller skogsprodukter. Till grund för denna likvid skall, där kronan så yrkar, verkställas syn och värdering av tre gode män, utsedda en av Konungens befallningshavande, en av allmänningsdelägarna och en av skogsvårdsstyrelsen. Sådan syn och värdering kan dock ej påkallas av kronan senare än ett år efter lagens ikraftträdande. Har ej inom sagda tid framställning om sådan åtgärd skett hos allmänningsstyrelsen, skall ersättningsfrågan vara förfallen. Likviden kan efter delägarnas bestämmande fördelas på flera, dock högst tio år. Kostnaden för syn och värdering skall gäldas av kronan. Slutligen upptager förslaget bestämmelse därom, att, därest träd, som i förslaget avses, finnes böra såsom naturminnesmärke fredas, på sätt i lagen den 25 juni 1909 sägs, Konungen må förordna, att lösen för sådant träd ej skall äga rum. Beträffande träd, som sålunda utan lösen tillfallit allmänningsdelägarna, må utan av-

seende å bestridande, som i 3 § nämnda lag omförmäles, fridlysning meddelas i den ordning samma lag stadgar.

Yttranden
öfver skogslag-
stiftnings-
kommitténs
förslag.

I de öfver skogslagstiftningskommitténs betänkande avgivna yttrandena hava ortsmyndigheterna i allmänhet ej gjort några uttalanden rörande förevarande fråga. Länsstyrelsen i Västmanlands län har dock framhållit, att någon lag angående upphävande av kronans ifrågavarande rätt ej syntes vara erforderlig. Tillräckligt vore, att statsmakterna förklarade sig vilja utan ersättning avstå från ifrågavarande rätt. Överjägmästaren i västra distriktet har tillstyrkt kommitténs förslag i förevarande avseende med den ändring, att vid upphörande av kronans ifrågavarande rätt ersättning borde utgå till statsverket för alla å häradsallmänningarna befintliga ekar, möjligen med undantag av ren ungskog under trettio år, samt att bestämmandet av sagda ersättning borde ske på ett enklare sätt än kommittén föreslagit.

Domänstyrelsen har åberopat vad styrelsen anført i sitt tidigare yttrande i ärendet samt vidhållit, att kronans ifrågavarande rätt borde upphöra utan vederlag.

Kammarkollegium har förklarat, att collegium icke kunnat undgå att taga intryck av den av skogslagstiftningskommittén lämnade framställningen i förevarande fråga, vari skälen för och emot ett upphörande av kronans här avsedda rätt blivit på ett ingående och klart sätt belysta, samt att collegium med hänsyn till den av kommittén förebragta utredningen icke hade tillräckliga skäl att vidhålla ett avstyrkande av den ifrågasatta avlösningsåtgärden. Collegium har vidare anført, att det syntes collegium alltjämt tydligt, att en ersättning för kronans avstående av sin rätt i förevarande hänseende måste, därest de nuvarande delägarnas privilegierade rätt till allmänningarnas avkastning skulle förbliva bestående, anses fullt motiverad. Mot de av kommittén föreslagna bestämmelserna för en reglering av förfarandet vid sagda ersättnings bestämmande hade collegium, under nyss angivna förutsättning, icke någon huvudsaklig erinran att framställa. Det förefölle likväl collegium oberättigat att, i enlighet med kommittéförslaget, låta kostnaden för en eventuell värderingsförrättning helt stanna å kronan. Då den ifrågasatta avlösningsåtgärden kunde sägas äga rum i delägarnas intresse minst lika mycket som i kronans, syntes collegium i varje fall böra föreskrivas en hälftendelning av förrättningskostnaderna mellan parterna.

Sveriges häradsallmänningsförbund har tillstyrkt eftergivande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar samt ansett, att detta rättvisligen borde ske utan lösen. Förbundet har erinrat, att efterskänkande utan vederlag ägt rum i fråga om andra kronan tillkommande rättigheter å häradsallmänningarna, såsom dess förmånsrätt till virke för militära, civila och prästerliga boställshavare och dess rätt till jakt. Den förstnämnda rätten hade borttagits genom 1866 års skogsord-

ning och den senare genom lagen om rätt till jakt den 8 november 1912. Förbundet har därjämte påpekat, att en noggrann värdering av ekar och storverksträd å häradsallmänningarna skulle draga betydande kostnader. Till belysning härav har förbundet anfört:

Man måste erinra sig, att såväl ekarna som storverksträden merendels vore av sådan beskaffenhet, att för en någorlunda riktig värdering erfordrades, att varje träd underkastades en noggrann besiktning, vilket krävde en betydande tidsutdräkt, enär träden i regel stode mycket spridda och merendels förekomme såsom enstaka överståndare uti skogsbestånden. Härtill komme ytterligare svårigheten att angiva, huruvida ett visst träd vore att räkna såsom storverksträd eller ej. Det ojämförligt övervägande antalet utav dem torde hava dimensioner, vilka sammanfölla med eller stode på gränsen mot de stadgade minimimåtten, och det skulle i ett stort antal fall bliva svårt att avgöra, huruvida ett visst träd skulle räknas såsom storverksträd eller ej, så framt det icke fälldes, vilket emellertid lagförslaget bestämmelser avsåge att undvika. Även om trädet fälldes, så vore frågan dock icke löst genom den nu möjliga noggrannare mätningen av längder och diametrar, ty det syntes vara ovisst, huruvida de i skogsordningen angivna diametermåttens avsåge trädstammen med eller utan bark. Innan en lösesumma kunde påfordras, måste det uppenbarligen vara fullt klart, för vilka träd den skulle utgå, och det torde icke vara tillräckligt att i en möjligen blivande lag endast stadga, att ersättningen skulle utgå för *storverksträd*, utan det syntes vara nödvändigt att närmare och fullt exakt utsäga vilka träd som skulle inbegripas under denna benämning.

På min anmodan har domänstyrelsen i skrivelse den 19 mars 1931 lämnat uppgift å det belopp, vartill kostnaderna för verkställande av syn och värdering enligt det av skogslagstiftningskommittén i ärendet framlagda lagförslaget kunde beräknas uppgå. I skrivelsen har domänstyrelsen meddelat, att styrelsen uppskattat dessa kostnader till omkring 4,000 kronor. Rörande de grunder, enligt vilka uppskattningen ägt rum, har domänstyrelsen upplyst, att styrelsen för vinnande av kännedom om den nuvarande förekomsten av storverksträd och ekar å häradsallmänningar infordrat uppgifter härom från vederbörande jägmästare,¹ samt vidare anfört:

Av de infordrade uppgifterna hade inhämtats, att å 30 av landets 56 häradsallmänningar torde finnas kronan förbehållna storverksträd eller ekar. Förekomsten av storverksträd och ekar vore emellertid av tillgängliga uppgifter att döma å 12 av de 30 berörda skogarna av så ringa omfattning, att kostnaden för syn och värdering av tremannanämnd icke stode i rimligt förhållande till det påräknade lösenbeloppet. Å övriga 18 häradsallmänningar torde, såvitt nu kunde bedömas, förekomsten av storverksträd och ekar vara av den omfattning, att — enligt skogslagstiftningskommitténs förslag — syn genom särskild nämnd torde böra hållas.

Styrelsen ansåge för sin del, i anslutning till ovan anförda synpunkter, att värderingen borde utföras på följande sätt. Å de häradsallmän-

*Utredning
rörande kost-
nad för syn
och värdering
enligt skogs-
lagstiftnings-
kommitténs
förslag.*

¹ För innehållet av dessa uppgifter har redogörelse lämnats å sid. 10.

ningar, där storverksträd eller ekar förekomme, skulle av en därtill av styrelsen förordnad skogsstatstjänsteman utföras en förundersökning med värdering av befintliga tillgångar av storverksträd och ek. Sedan med ledning av därvid insamlade uppgifter avgjorts, å vilka skogar förekomsten av storverksträd eller ek vore av den omfattning, att de av kommittén föreslagna nämnderna borde träda i verksamhet, skulle genom domänstyrelsens försorg upprättas förslag till resplan för vederbörande nämnd, som sedan hade att med stöd av den av skogsstatstjänstemannen företagna preliminära uppskattningen verkställa syn och värdering av ifrågavarande skogstillgång.

Under förutsättning att värderingen av storverksträd och ekar å häradsallmänningarna företoges i den omfattning och den ordning, styrelsen nu föreslagit, beräknade styrelsen kostnaden för verkställande genom nämnd av syn och värdering till omkring 4,000 kronor.

Departements-
chefen.

I likhet med skogslagstiftningskommittén och det övervägande flertalet av de i ärendet hörda myndigheterna anser jag på de av kommittén anförda skäl, att kronans ifrågavarande rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar bör bringas att upphöra.

Beträffande frågan, huruvida sagda rätt bör av kronan avstås mot vederlag eller helt efterskänkas, vill jag erinra, att, på sätt framhållits i motiveringen till det förslag till lag om häradsallmänningar, varom Kungl. Maj:t förut i dag beslutat avlåta proposition till riksdagen, nämnda allmänningar sedan äldsta tider måste anses hava tillhört respektive härad. I 2 § av sagda förslag har ock upptagits en bestämmelse, vari delägarnas äganderätt till häradsallmänning uttryckligen erkännes. Kronans rätt till storverksträd och ekar å sådan allmänning är följaktligen att betrakta såsom en inskränkning i delägarnas äganderätt till allmänningen och sålunda väsentligen att likställa med den rätt till dylika träd å skattejord, som tidigare tillkommit kronan men genom förordningen den 8 oktober 1875 efterskänkts utan vederlag.

Såsom i det föregående omnämnts, har kronans förevarande rätt tillkommit för att tillgodose kronans behov av ekvirke och storverksträd för byggande av krigsskepp och utförande av andra allmänna byggnader. Rätten har sålunda ej avsett att bereda kronan inkomster genom försäljning av ifrågavarande kronan förbehållna träd. Vid sådant förhållande torde, då berörda behov numera upphört, principiella skäl tala för att rätten av kronan avstås utan vederlag. Jag vill härvid erinra, att, såsom Sveriges häradsallmänningsförbund i sitt yttrande påpekat, statsmakterna tidigare efterskänkt kronan tillkommande liknande rättigheter utan ersättning.

I alla händelser torde det ej med naturen av ifrågavarande rätt vara förenligt, att, på sätt skogslagstiftningskommittén föreslagit, allmänningsdelägarna åläggas *skyldighet* att på yrkande av kronan lösa de träd rätten omfattar. Den analogi med reglerna om ståndskogslikvid, som kommittén åberopat till stöd för sitt förslag, torde ej vara förhanden. I detta

avseende må särskilt framhållas, att något hinder ej möter, att i samband med utfärdande av föreskrift om rättens upphörande kronan medges befogenhet att avverka och tillgodogöra sig de träd, som rätten då omfattar.

Med hänsyn till det anförda finner jag, att, därest kronans förevarande rätt anses böra upphöra, möjligheten att utan åsidosättande av allmänningsdelägarnas berättigade intressen bereda kronan gottgörelse för de träd rätten avser är begränsad till ettdera av följande alternativ: 1:o) att i anslutning till bestämmelserna i förenämnda förordning den 28 oktober 1830 delägarna i de särskilda häradsallmänningarna medges befogenhet att mot bestämd lösen förvärva sig ägande- och dispositionsrätt till de ekar och storverksträd, som förefinnas å allmänningarna eller framdeles kunna där uppväxa, eller 2:o) att i samband med utfärdande av föreskrift om upphörande av ifrågavarande rätt kronan tillerkännes befogenhet att under viss övergångstid avverka och tillgodogöra sig å allmänningarna befintliga träd av ifrågavarande beskaffenhet.

Mot båda dessa alternativ torde emellertid från olika synpunkter befo- gade erinringar kunna göras. Beträffande det förra alternativet är så- lunda att märka, att, därest en lösningsrätt av nyss angivet innehåll stadgades, rätten sannolikt ej komme att begagnas av delägarna i alla häradsallmänningar utan att ett dylikt stadgande skulle få till följd, att kronans rätt till här avsedda träd avlöstes beträffande vissa allmänning- ar men kvarstode i fråga om de övriga, vilket tydligen ej vore tillfreds- ställande.

Med avseende å det senare alternativet må framhållas, att ett avver- kande under en jämförelsevis kort tidsperiod av samtliga eller flertalet av de å häradsallmänningarna befintliga ekar och storverksträd näppe- ligen kan anses försvarligt vare sig från skogliga eller nationalekono- miska synpunkter. Även om en sådan åtgärd begränsades till storverks- träden samt till ekar, som uppnått avverkningsbara dimensioner, skulle den dock innebära viss minskning i landets tillgång på dylika träd. Det måste ock betecknas såsom från allmän synpunkt olämpligt att före- taga en dylik avverkning utan hänsyn till det inom landet förefintliga aktuella behovet av ekvirke eller sådana virkessortiment, som erhållas från storverksträden, eller till rådande priser å dylikt virke.

Det må härjämte erinras, att rotvärdet för de å häradsallmänningarna befintliga ekar och storverksträd enligt domänstyrelsens uppskattning upp- går allenast till sammanlagt 62,980 kronor. Därest allmänningsdelägarna, i strid med den mening jag förut hävdat, ålades att lösa ifrågavarande träd, torde statsverket dock ej kunna påräkna att i lösen bekomma ens nyssnämnda belopp, enär statsverket för sådant fall måste vidkännas vissa kostnader för besiktning och värdering av träden, varjämte å flera allmänningar förekomsten av ekar och storverksträd är så ringa, att det ej lönar sig att verkställa dylik värdering. Enligt domänstyrelsens beräk-

ning skulle ifrågavarande besiktnings- och värderingskostnader — förutsatt att staten, såsom skogslagstiftningskommittén föreslagit, ensam svarade för dessa — uppgå till cirka 4,000 kronor. Härförutom skulle staten få vidkännas viss ej uppgiven kostnad för erforderlig förberedande undersökning rörande tillgången på ek och storverksträd å allmänningarna. Därjämte är att märka, att enligt domänstyrelsens uppskattning beträffande 12 allmänningar, varå förefintliga ekar och storverksträd ansetts hava ett rotvärde å tillhoppa 1,300 kronor, kostnaderna för förrättande av värdering skulle komma att överstiga nyssnämnda värde och någon värdering sålunda ej böra äga rum. Enligt nu angivna beräkningsgrunder skulle statens nettoinkomst genom en lösen av förut angiven beskaffenhet komma att stanna vid cirka 55,000 kronor.

Med hänsyn till vad nu anförts finner jag mig i likhet med domänstyrelsen böra förorda, att kronans ifrågavarande rätt eftergives utan vederlag.

I överensstämmelse med vad skogslagstiftningskommittén föreslagit torde berörda rätt böra upphöra beträffande alla häradsallmänningar vid samma tidpunkt. Av skäl, som jag i det följande skall angiva, synes denna tidpunkt lämpligen böra bestämmas till den 1 juli 1935.

Då det ej är uteslutet, att vissa å häradsallmänningarna växande ekar och storverksträd äro av sådan beskaffenhet, att de jämlikt lagen den 25 juni 1909 böra bibehållas såsom naturminnesmärken, torde i samband med utfärdande av föreskrift om upphörande av kronans ifrågavarande rätt åtgärder böra vidtagas, varigenom dylika träd för framtiden fredas mot avverkning. För sådant ändamål synes genom domänstyrelsens försorg undersökning böra verkställas rörande förekomsten av dylika träd å allmänningarna, och torde domänstyrelsen böra åläggas att i god tid före upphörandet av kronans förevarande rätt i stadgad ordning göra ansökan om fridlysning enligt 1909 års lag av de träd, som vid undersökningen befunnits vara av förenämnd beskaffenhet. Ett villkor för bifall till sådan ansökan är emellertid enligt 2 § i sagda lag, att ansökningen är åtföljd av skriftligt medgivande från fastighetens ägare. Ehuru det ej är sannolikt, att vederbörande allmänningsdelägare skola vägra att lämna dylikt medgivande, torde dock möjligheten härav ej få anses helt utesluten. Vid sådant förhållande lärers bestämmelse böra meddelas, huru fredning av här avsett träd skall ernås, för den händelse medgivande, som nyss sagts, ej kan erhållas. En lämplig utväg att i dylikt fall vinna ifrågavarande syfte torde vara att låta kronans äganderätt till trädet för framtiden bestå. Det synes dock ej böra ankomma på domänstyrelsen att i nyssberörda fall avgöra, huruvida å häradsallmänning växande ek eller storverksträd är av beskaffenhet att böra bibehållas såsom naturminnesmärke och kronans rätt till trädet sålunda bör fortfa, utan torde prövningen härav böra förbehållas Kungl. Maj:t. Sådan prövning bör äga rum i god tid, innan kronans rätt till storverksträd och ekar å hä-

radsallmänningar i allmänhet upphör. Förordnar Kungl. Maj:t om fortsatt giltighet av kronans äganderätt till visst träd, torde detta bära genom domänstyrelsens försorg utmärkas såsom kronan tillhörigt.

Tydligt är, att verkställandet av sådan undersökning, som förut sagts, samt vidtagande av erforderliga åtgärder för fridlysning eller fredande av de träd, som finnas bära bibehållas såsom naturminnesmärken, kommer att medföra vissa kostnader. För beredande av medel att bestrida dessa kostnader torde, innan kronans ifrågavarande rätt i allmänhet upphör, erforderligt antal ekar och storverksträd å häradsallmännigarna bära försälas genom domänstyrelsens försorg. Det synes bära ankomma på Kungl. Maj:t att i samband med utfärdande av förordning om upphörande av kronans förevarande rätt uppdraga åt domänstyrelsen att föranstalta om dylik försäljning. Intill dess medel genom försäljningen inflyta, lära berörda kostnader kunna förskjutas av domänfonden. Då träd, som sålunda försålts, bära avverkas, innan kronans här avsedda rätt upphör, synes för beredande åt vederbörande köpare av erforderligt rådrum för trädens avverkning tidpunkten för sagda rätts upphörande lämpligen bära bestämmas till den 1 juli 1935.

I enlighet med nu anförda grunder har det av mig förut omnämnda, inom departementet upprättade förslaget till förordning om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar utarbetats.

Departementschefen uppläser härefter det nu omförmälda förslaget samt hemställer, att förslaget måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avläsas till riksdagen.

Ur protokollet:

Hugo Nordlander.